

**SIYASAL TARİHİMİZİN İSİMSİZ KAHRAMANLARINDAN:
İTTİHATÇI SENİYE HANIM**

Şefika KURNAZ*

ÖZET

Aslen Varnalı olan Seniye Hanım, Meşrutiyet öncesinde Selanik'te İttihat ve Terakki'nin Kadınlar Cemiyetini kurarak Cemiyetin başkan yardımcılığı göreviyle gizli siyasi faaliyetlerde bulunan bir hanımdır. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan süreçte hayal kırıklıkları yaşamış, Türk kadın hareketinin ön saflarında yer aldığı halde adı sonraki yıllarda unutulmuştur. Yakın arkadaşı Emine Semiye'nin ve hayatının değişik dönemlerinde Selanik ve İstanbul'da bir arada bulunduğu Necla Neyyal'in anlattıkları onu az da olsa tanımamıza yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seniye Hanım, Emine Semiye, Necla Neyyal, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet.

**ONE OF A NAMELESS HEROİNE OF OUR POLİTİCAL HİSTORY: UNİONİST
MRS. SENİYE HANIM**

ABSTRACT

Mrs. Seniye from Varna had established Woman Branch of Committee of Union and Progress (İttihat ve Terakki Cemiyeti) in Selanik before the Declaration of the Second Constitutional Monarchy and fulfilled secret political activities as a vice president. She dashed her hopes in the period from constitutional monarchy to republic. Although she was the pioneering person in the Woman Movement, following year her name lapsed into obscurity. The narratives of Mrs. Seniye by Mrs. Emine Semiye, her close friend and by Mrs. Necla whom she met in Selanik and in İstanbul in different times helps us to familiarize her even nearly.

Key Words: Seniye Hanım, Emine Semiye, Necla Neyyal, Committee of Union and Progress (İttihat ve Terakki Cemiyeti), The Second Constitutional Monarchy (II. Meşrutiyet).

Seniye Hanım, İttihat ve Terakki Komitesi'nin üyelerinden olup, yakın dönem siyasi tarihimizin unutulmuş isimlerindedir. Yakın arkadaşı Emine Semiye başta olmak üzere, Manyasizâde Refik, İsmail Canbolat, Enver Bey, Cavit Bey, Kâzım Nâmi Duru, Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali, Fatih Kerimof gibi isimlerle bir araya gelebilen bu hanımın oldukça aktif bir siyasi hayat içinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Seniye Hanım hakkındaki mevcut bilgileri Emine Semiye ve Necla Neyyal'in anlattıklarına borçluyuz.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Öğretmenliği Anabilim Dalı, sefika@gazi.edu.tr

Tanınmış hukukçu ve devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı ve yazar Fatma Aliye Hanım'ın kardeşi olan Emine Semiye (1868-1944), Meşrutiyet döneminin tanınmış kadın yazar ve romancılarındandır. İsviçre ve Fransa'da psikoloji ve sosyoloji eğitimi görmüş, öğretmenlik ve müfettişlik yapmıştır. Yardım dernekleri kurmuş, sosyal ve siyasal faaliyetlerde bulunmuştur. Önceleri İttihat ve Terakki Fırkası'nın faal bir üyesi iken, sonradan ona tepki olarak kurulan Osmanlı Demokrat Fırkası'nın üyeleri arasında yer almıştır. Tutuklanma korkusuyla Paris'e gitmek zorunda kalmıştır (Kurnaz 2007:453-454). Taha Toros, onun gizli politika işlerine karışan ilk Türk kadını olduğunu söyler (1992: 212). Selânik'te yayınlanan Mütâlaa (1896) ve Kadın (1908-1910) gazetelerinde başyazarlık yapmış, İstanbul'daki Hanımlara Mahsus Gazete başta olmak üzere Bahçe, Asır, Yeni Asır, Yeni Edirne, Şûrâ-yı Ümmet, Resimli Kitap, Yeni Gazete, Saâdet, Yeni Gazete gibi gazete ve dergilerde yazılar yayımlamıştır (Kurnaz 2007/1).

Necla Neyyal Biren (1875-1960), mutasarrıf, vali, maliye nâzırı ve profesör olarak görev yapan Tevfik Biren (1867-1956)'in eşidir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde ders görmüş, bir portre ressamı olarak tanınmıştır. Kocasının Selânik valiliği sırasında (1901-1902) tanıştığı ve sonraki yıllarda İstanbul'da da görüştüğü Seniye Hanım hakkında Hatıralarında ayrıntılı bilgi vermiştir.

Seniye Hanım hakkında şimdilik yalnızca bu iki yazarın yazdıklarını bilmekteyiz. Keşke bu ilginç isim hakkında daha çok kaynakta bilgi bulunsaydı. Az da olsa, mevcut bilgilerin kamuoyu ile paylaşılması, hem onun hatırlatılması hem de yeni araştırmalar için merak uyandırması bakımından yararlı olacaktır.

Seniye Hanım ve Kâzım Nâmi Bey'in kayın validesi Eda Hanım, çok iyi anlaşılır ve birbirlerine "Komitacı" diye hitap ederler (Hürmen 2004:273). İttihatçılardan istediği desteği göremeyen Eda Hanım'ın, onları Abdülhamid'e ihbar etse Cemiyet'i kökten yıkabilecek gizli bilgilere sahip olduğunu, mesela Manyasizâde'nin planlarını, her şeyi bildiğini; bilmek ne kelime bizzat içinde bulunduğunu söylemesi de (Hürmen 2004:276), onların gerçekten Komite'ye üye olduklarını göstermektedir.

Seniye Hanım, bir gün kendi evlerinde toplanılacağını söyleyerek Necla Neyyal'ı de davet eder. O sırada yanlarına gelen Emine Semiye, Seniye Hanım Necla Neyyal'e şöyle takdim eder:

"- Beni Cemiyet'e initier eden bu Seniye kardeşidir."

Necla Neyyal, bu takdim şeklinden, bu iki hanımın Cemiyete Selânik'teyken katıldığını ve bazı gizli faaliyetlerde bulunduğunu, yani komitacılık yaptığını düşünür (Hürmen 2004:266). İttihat ve Terakki'nin kurucuları arasında bulunan Kâzım Nâmi Duru da, "Biz, birkaç arkadaş, eşlerimizi de Cemiyet'e sokmak mecburiyetinde kalmıştık; çünkü, evlerimizde Cemiyet'e girenlere yemin ettiriyorduk." diyerek, bu bilgileri doğrulamaktadır (Duru 1957: 32).

Emine Semiye'nin anlattıkları da bu bilgileri doğrular niteliktedir:

"Tahsili nâkıs olmakla beraber vatan-perverlikte mutaassıb, Varna beyzâdelerinden genç bir hanım, -mücâhid-i şehîr Küşâd Beyefendi'nin hemşiresi Seniye Hanımefendi'dir- cemiyet-i muhteremenin mevcudiyetinden beni gayet gizli olarak haberdar etmiş ve üç sene birlikte evrâk-ı müdhîşe okuyarak, ağlayarak hürriyet derdini çekmiştik." (Emine Semiye 1909; Emine Semiye, Hürriyet Kokuları, 24-27.)

Necla Neyyal, İttihat ve Terakki Komitesi'ne giriş merasimi hakkında da bilgi verir. Bu bilgilerin gerçekliğinden tam emin olunamazsa da, ilginç olduğu kesindir:

İttihatçılar, Selânik'te, yalıların bulunduğu caddenin arka tarafındaki meydanın yakınlarında bulunan, kanarya sarısına boyanmış bir evde toplanmaktadır. Komiteye girmek isteyen kadın veya erkek, gözleri bağlı olarak geceleri arabalarla getirilip bu evin bir odasına sokulmakta, kimliklerini gizlemek ve aynı zamanda gelenler üzerinde belirli bir etki uyandırmak ve gizemli bir hava yaratmak amacıyla, baştan ayağa kızıklar giyinmiş ve sadece gözleri açıkta kalacak şekilde yüzleri tamamen örtülmüş bazı kişilerin huzuruna çıkarılmakta, odayı kısmen aydınlatan birkaç mumun bulunduğu iki şamdan yerleştirilmiş bir masanın üstündeki Kur'an-ı Kerim'e ve bir tabancaya el basarak, din ve namusları üzerine, kendilerinden istenecek "her şeyi",

kayıtsız şartsız yerine getireceklerine yemin etmektedir (Hürmen 2004:301. Kâzım Nâmi Duru da bu yemin şeklini doğrulamaktadır: 1957: 15-16). Bu şekilde Komite'ye kabul edilen hanım üyeler, evrak naklinde, hafiyelikte, kendilerine yararlı olacaklarına inandıkları önemli mevkilerdeki memurların hanımlarını "kandırmakta" ve bu şekilde kocalarının Komiteye katılmalarını sağlamakta; erkekleri ise, iktidar ve imkânlarına göre bazen fedailikte ve genellikle verdikleri "her çeşit" görevi yerine getirmekte kullanılmaktadırlar (Hürmen 2004:301-302; Duru 1957: 21-22, 27-28).¹

İki arkadaş, Emine Semiye'nin başkanlığında Selânik'te İttihat ve Terakki Kadınlar Cemiyeti'ni kurarlar.² Seniye Hanım, Cemiyette daha aktif ve kıdemli olmakla birlikte, tahsili yeterli olmadığından başkan yardımcısı olur. İlk toplantıyı 17 Mayıs 1324/30 Mayıs 1908'de Emine Semiye ve Seniye Hanımlar birlikte Serez'de düzenlerler. Emine Semiye, bu toplantıda yaptığı konuşmada, Cemiyet'in amacının, ilim ve edebiyat sohbetleri ile "zavallı İslâm kadınlarının yüzlerindeki kalın ve siyah peçeler gibi, mânen de büründükleri cehalet örtüsünü delip geçerek hissiyatlarını uyandırmak, ilim ve tahsilin kadrini onlara anlatmak" olduğunu belirtir (Emine Semiye, Hürriyet Kokuları, 4).

Seniye Hanım'ın Emine Semiye ile birlikte fikri kişiliğinin oluşmasında etkisi olan bir kişi de Madam Veran'dır. Emine Semiye, onun kendi üzerlerindeki etkisini şöyle anlatır:

"Halka-i taassubdan kurtulamayarak senelerce müddet devam eden tahsil ve tettebbuâtım revolüsyoner olmaklığıma kâfi değildi. Fakat, Selânik'e, o mukaddes şehre adım attığım günden beri medeniyete yaklaşmış oldum, üç buçuk senelik Serez hayatında ise, daima nâmını hürmetle yâd edeceğim bir kadın Madam Veran, bu fâzıl ve âlim Fransız, benim faydasız kalan tahsil ve tettebbuâtımı semere-dâr etti.

Dünyanın esrarengiz ukdelerini bana birer birer çözerek hayat ve hilkatın ne demek olduğunu öğretti. Vatan kurtarmak, milletin tealisine çalışmak yalnız ricale muhtas vazife olmadığına beni ikna etti. Sevdâ-yı hürriyetle ma'lûl olan kalbim nihayet, galeyana ettiğinden nazariyatımı tatbikte cesûrâne davrandım.

...

Madam Veran her ikimizi de teşcî ediyor ve Paris'e her gidişinde bize memnu' kitaplar getiriyordu. Ben okuduklarımı tercüme ile refikama anlatıyordum. Bu sûretle Paris'teki Jön Türk kardeşlerimizin ahvâlinde ikimiz de haberdar idik.

Ah, hiç unutamam! Bir gün refika-i hürriyetim pür-halecan nezdime gelmiş, bana Şûrâ-yı Ümmet gazetesini getirmişti. Yavaş sesle okumaya başladık. Oh, neler öğreniyorduk! Bizlerden -yani, nisvân-ı İslâm'dan- bahsediyordu. Refikam bana dedi ki:

- Bundan başka bir tane daha vardı; lâkin, biraderim arkadaşına vermiş; tekrar alıp sana getiremedim. Onun içinde: "Ey nisvân-ı İslâm! Sizler Kara Fatma kadar da mı olamıyorsunuz? O kadar ta'lim ve tahsiliniz neye yaradı? Niçin zindanlara hücum edip de pederlerinizi, arkadaşlarınızı, oğullarınızı kurtarmaya çalışmıyorsunuz? Sizin hurûşunuz ihtimal ki zâlimleri ürkütür!" cümlesi de var. Görüyorsunuz ya! Kadınlar da işe yarayabilirmiş!... Bu uğurda ölmeye azmetmedik mi? dedi. Ben cevap vererek:

- Bütün vicdanımızla dedim.

¹ Kâzım Nâmi, Cemiyet kurulduktan bir süre sonra, her üyenin fedailiğe yazılmaya çağrıldığını, fakat bunun zorunlu değil, isteğe bağlı olduğunu belirtir. Ona göre fedailik, Cemiyet'in vatan haini saydığı, ölümüne karar verdiği kimseleri öteki dünyaya göndermektir. Fedailerin karıştığı bazı öldürme ve yaralama olaylarını da anlatan Duru, Manastır'da Şemsi Paşa'yı öldüren Atif Kamçıl adlı piyade mülazımının Cumhuriyet döneminde Çanakkale milletvekilliği yaptığını belirtir (Duru 1957: 28). Necla Neyyal, kocası Bursa valisi iken ziyaretlerine gelen Manyasizâde Refik Bey'in yanında bulunan Atif Kamçıl adlı gencin, Selânik'te Şemsi Paşa'yı Postane çıkışında öldüren kişi olduğu, Refik Bey'in, "Biz bu gençler sayesinde Meşrutiyet'i getirebildik." dediği bu gence çocuğu gibi ihtimam ve büyüğü gibi itibar ettiğini söylemektedir: Hürmen 2004:302).

² Caporal, Revue du Monde Musulman (Müslüman Dünyası Dergisi, s. 247-248)'i kaynak göstererek, Reşit Paşa'nın karısı Emine Semiye'nin Selânik'teki Kadınlar Devrim Komitesi'nin başkanı olduğunu belirtir (Caporal 1982: 152). Bu Cemiyet, muhtemelen Caporal'ın sözünü ettiği "Selânik'teki Kadınlar Devrim Komitesi"dir.

- Öyle ise, artık beni ihtilâlcı yaptın, diye bana takaza etmeyeceksin... Ya vatanımız kurtulacak ve yahut... (sözünü ben ikmâl ederek):

- Biz de hamiyetli kardaşlarımızla beraber öleceğiz!" (Emine Semiye, Hürriyet Kokuları,57-60)

Emine Semiye'nin bu anlattıklarından, her ikisinin de fikri yönden Madam Veran'ın verdiği yasak kitap ve dergilerden beslendiklerini, yurt dışındaki Jön Türklerin yayınlarından bu yolla haberdar olduklarını, Şûrâ-yı Ümmet'teki bir yazıyı okuduktan sonra ateşli bir ihtilâlcı olmaya karar verdiklerini öğreniyoruz.

Bulgar çeteleri Selânik'teki Osmanlı Bankası'na ve şehri aydınlatan havagazı deposuna bomba atınca ortalık karışmış; bunu bahane eden Avrupa devletleri, buraya askerlerini ve sivil görevlilerini göndermişlerdir (Hürmen 2004:302).

Kâzım Nâmi bu konuda şu bilgiyi verir:

"Mürtseg mülakatını takip eden Reval mülakatı üzerine Rumeli'de altı büyük devletin zabitlerinden bir Jandarma Heyeti kuruldu. Rus zabitleri Selânik'te, İngilizler Drama'da, Fransızlar Serez'de, Avusturyalılar Üsküp'te, İtalyanlar Manastır'da yerleştiler. Dikkat edilecek bir nokta varsa, o da bütün bu subayların birer derece yüksek rütbede olmasıydı. (...) Ruslar da Bulgarları açıktan koruduklarını saklamıyorlardı. İngilizler, Fransızlarla İtalyanların tarafsız çalıştıklarında şüphe yoktu. Fakat, nede olsa iç işlerimize karışmaları bizi üzmüştü. İşte bu hal, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasında en önde gelen âmil olmuştu..." (Duru 1957: 13-14).

Madam Veran'ın kocası da Serez'de kontrol memurluğu yapan Fransız Miralay Veran'dır. Emine Semiye, yurt dışına çıkmak zorunda kaldığında Paris'te ona misafir olmuş, yardımını görmüştür. Ona yazdığı bir mektuptan, Veran'ın eşinin mareşallığa denk gelecek en yüksek rütbeye yükseldiğini öğrenmekteyiz (Kızıltan- Gençtürk 1993: 46, 16/1). Emine Semiye'nin, Tan Gazetesi'nde yayınlanan ve Avrupalıların Osmanlı kadınları hakkındaki önyargılı ve yanlış bilgilerine yer veren bir yazıyı eleştirmek için ona 21 Mart 1896'da bir mektup yazdığını bilmekteyiz (Emine Semiye, Kalem Tecrübeleri, 161-168).

Seniye Hanım, bir gün Necla Neyyal'in düşüncelerini öğrenmeye gerek duymadan ahvâl-i âlemden, efkâr-ı umumiyeden, politikadan, Cemiyetin aleyhinde bulunanlardan, halkın hissiyatından, ticaretten, velhasılı her konudan söz etmeye, bu çeşit işlerde kendilerine yardım eden bazı erkeklerin bulunduğunu ima ederek, gittikçe daha serbestçe konuşmaya ve içlerindeki bazı kimselerin iktidar-ı mevki hevesiyle, birtakım kişilere, "Biz size yardım ederiz ama, siz de bize, şunları şunları yapacaksınız." dediklerini ve bu gibi adamların da Cemiyete girerek rahata kavuşturuldukları hakkında bazı ifşaatla bulunmaya başlamış.

Seniye Hanım, kendisi konuşsa da başkasının Cemiyet aleyhine konuşmasına izin vermez. Onun aşırı eleştirilerinden cesaret alan Necla Neyyal, bir gün onu destekler şekilde konuşmaya başlayınca, birden sertleşir, hışımına kaşlarını çatıp "hindi gibi kabararak", "Ne dedin! Ne dedin!" diye çıkarır. Necla Neyyal'in susması üzerine, "Korktun değil mi? Niye söyleyeceklerini yarıda kesiverdin öyle?" der. Necla Neyyal, bu konuşma üzerine başlarına bir felaket gelmesinden gerçekten korkar (Hürmen 2004:267). Hatta, Sultan Hamid zamanında bile bu kadar korkmadığını, İttihat ve Terakki devrinde bu adamlardan son derece ürktüğünü söyler (Hürmen 2004:268).

Necla Neyyal, Seniye Hanım'la münasebetini niçin sürdürdüğünü şöyle açıklar: Cemiyetin diğer üyelerini yakından tanıyan bir insanı konuşturarak Cemiyet ahvalini öğrenmek ve böylece içinde yaşadığımız şartlar hakkında bilgi almak, kısa süre sonra onun aracılığıyla tanıdığım bazı kişilerin meşrep, istikamet ve faaliyetlerinden haberdar olmak (Hürmen 2004:268).

Seniye Hanım kısa boylu, zayıf, çatık kara kaşlı, kara gözlü, ince dudaklı, oldukça beyaz tenli, el ve ayakları mütenasip bir hanımdır (Hürmen 2004:266). O tarihte henüz kırk yaşlarındadır. Ama çok yıpranmıştır. Genç yaşında biri kız diğeri erkek iki çocukla dul kaldığından, biraderi ve validesiyle aynı evde oturmaktadır. Erkek kardeşi Küşat Bey evli ve üç kız çocuk babasıdır. Seniye Hanım, biraderinin sokağa çıkmasına kadar her şeye karıştığını

söyleyerek ondan yakınır. Sık sık maddi durumlarının iyi olmadığını söyler. Evin giderlerine katkı sağlamak için elişi yapar, dikiş diker. Bir ara çorap makinesi satın alır. Emine Semiye de zaman zaman ona yardımda bulunur (Hürmen 2004:268).

Seniye Hanım, Necla Neyyal'ın bildirdiğine göre, yazı yazmayı pek bilmemektedir; hatta bir gün bir adres yazmak gerektiğinde kendisi yazmıştır (Hürmen 2004:289). Buna rağmen yetenekleri olan bir insandır. Meşrutiyetin gelmesi için samimiyetle canla başla çalışmıştır. Memleketin selameti onda olduğuna inanmıştır. Bunu yaparken ne kocasını, ne kardeşini düşünmüştür. Oysa, birçok insan bundan kişisel yarar sağlamanın hesaplarını yapmıştır. Onun iddiasına göre, o tarihte henüz kocasından ayrılmamış olan Emine Semiye bile, "Ben Cemiyete girerim ama, kocamı bir valiliğe tayin etmeliler." demiştir.

İttihat ve Terakki iktidarında Maliye Bakanı olan Cavit Bey de bunlardan biridir. Seniye Hanım, ondan şöyle söz eder: "Cavit'in yırtık paltosu hâlâ gözümün önünde. Bana bile temenna etmesi etek öper gibi idi. Belki de öpmüştür. Geçenlerde, Hanımefendiyle birlikte evine gittiğimizde, kendisini tamamen değişmiş buldum. Kendi kendime, 'Hey gidi günler hey!' dedim. Galiba nâzır sandalyesi adamı azametlendiriyor." (Hürmen 2004:269).

Kâzım Nâmi Duru, Cemiyetin önemli üyelerindedir ve Türk Yurdu dergisi yazarlarından. Bir zaman, Cihangir'de Seniye Hanımın kız kardeşine ait bir evde oturmuştur (Hürmen 2004:269-270).³

Seniye Hanımın biraderi Küşat Bey uzun boylu, sağlam bünyeli, esmer, zeki siyah gözlere sahip, Rumeli Türklerine özgü bir simaya sahiptir. Fransızca bilen, oldukça kültürlü bir zabittir. Sonraları Meclis-i Mebusan muhafızı olmuştur (Hürmen 2004:276). Büyük Kabinenin iktidara gelmesinden önce Seniye Hanım biraderi hakkında şöyle konuşur:

"- Bak, ... Bey vali oldu, o kadar maaş alıyor. Eskiden ufak rütbeli bir zabıt idi. Ona göre daha kimler kimler kaymakam, mutasarrıf oldular. Bizimki, 'Benim askerliğim bana yeter.' deyip oturuyor. Sonra da emekliliğini isteyip köşesine çekilecekmiş. Halbuki tanıdıklarından kimisi nâzır oldu, kimisi müdür. Velhasıl her biri bir yere başını soktu. Ne olur, kardeşim de bir yer kapsa da, biraz rahat etsek. Eskiden cebinde beş parası olmayanlar, bugün lastik tekerlekli arabalarla geziyorlar. Hele Enver ne kadar talihli çıktı. Alelâde bir kadının oğludur. Bak şimdi Naciye Sultan'ı alıyor..." (Hürmen 2004:271).⁴

Necla Neyyal, Küçük Sait Paşa'nın kızı Subhiye Hanım'dan naklen, Kâmil Paşa kabinesi iş başına gelince, Seniye Hanım gibi İttihatçıların "korkudan tir tir titrediklerini" söylüyor (Hürmen 2004:272).

Balkan Harbi sırasında Seniye Hanım, Emine Semiye ile birlikte Etfal Hastanesinde yaralılara bakmak için gönüllü hastabakıcı olurlar. Seniye Hanım her gün gidemese de, Emine Semiye daha düzenli olarak gidip bir koğuş dolusu hastaya bakar. Fakat, Seniye Hanımın anlattığına göre, Emine Semiye'yi İttihatçıdır diye almak istemezler. O bir yolunu bulup girer.

Doktorlardan birisi, askerlerin elinde Tanin gazetesi görünce, burada yaralılara mı bakılacak, politika mı yapılacak diye çıkışır. Bunun üzerine, biraderi Küşat Bey'in başına bir şeyler gelmesinden korkan Seniye Hanım görevini bırakır. Emine Semiye de, "Paris'te ne kadar kalsam kârdır." diyerek yurt dışına çıkar (Hürmen 2004:272-273).

Harbiye nâzırı Nazım Paşa öldürüldükten sonra İttihat ve Terakki yeniden iktidara gelir. Seniye Hanım, bir gün Kâzım Nâmi'nin evinde Necla Neyyal'e şunları söyler:

³ Aslında Necla Neyyal'in tam olarak bilemediği, Kâzım Nâmi'nin Cemiyet'in kurucu kadrosunda olduğu ve kendisi gibi genç bir subay olan Küşat Bey ile 1898'den beri iyi tanıştıktır. O tarihte Tiran'da aynı evi, aynı çevreyi ve aynı siyasal görüşleri paylaşırlar. Cemiyet'in İşkodra'daki gizli faaliyetleri konusunda Kâzım Nâmi'yi aydınlatan ve buradaki sekizinci şubeye 31 numaralı üye olarak kaydettiren de odur. Çok geçmeden Cemiyet'in dokuzuncu şubasını kurarlar. Küşat Bey tuğgeneralliğe kadar yükselir ve 1956'da vefat eder (Duru 1957: 7-8).

⁴ Kâzım Nâmi de, o günkü havayı şöyle anlatır: "Arkadaşlarımızdan bazıları, rütbelerini muhafaza etmek şartıyla kaza kaymakamlıklarına, mutasarrıflıklara, valiliklere tayin ediliyorlardı. Bu kadar da değil, İttihat ve Terakki'ye mensup olmak bir imtiyazmış gibi, şuna buna intisap ederek mevki almaya çalışanlar, alanlar da görülüyordu." (Duru 1957: 36).

“- Oh, ben yapacağımı yaptım ya, benimle başa çıkamadılar ya, hastanede iken Tanin müsvetelerini pekâla götürüp orada dağıttımdı. Bir seferinde beni Bâb-ı Seraskeri’de sorgulayacaklardı da ellerinden kaçıp kurtuldum ve teslim edilmesi lazım gelen kâğıdı da yerine götürdüm. İttihat ve Terakki hiçbir zaman mağlup edilemez, dünya yıkılsa da bizimle başa çıkmazlar.” (Hürmen 2004:273).

Necla Neyyal, Seniye Hanım aracılığıyla tanıdığı Kâzım Nâmi’nin ailesiyle görüşmelerinin 1912-1913, yani Kâmil Paşa kabinesinin son devirleriyle İttihat ve Terakki’nin iş başına getirdiği Mahmut Şevket Paşa kabinesinin ilk zamanlarına rastladığını söyler (Hürmen 2004:276).

Yine bir gün Kâzım Nâmi’nin evinde toplanırlar. Gelenler arasında Türk Yurdu sorumlu müdürü şair Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura, Rusya Türklerinden İttihat ve Terakki Genel Merkezinden Hüseyinzâde Ali, Rusya’da bir derginin yazarlarından Fatih Kerimof, Ahmet Ağaoğlu, yaralıları bakmak için Rusya’dan gönüllü olarak gelen Tatar asıllı biri Gülsüm ve ikisi Meryem adında üç hanım da bulunmaktadır. Gülsüm güzel bir hanımdır. Diğer ikisinin Tatar olduğu yüz çizgilerinden bellidir. Her üçü de tavır, hareket ve giyimleriyle Avrupalı hanımlara benzemektedir. Rusya’da üniversite öğrencilerinin hep böyle giyindiklerini söylerler. Orada bulunanlar onların konuşmalarını anlamakta güçlük çekerler. Gülsüm Hanım, Türkiye’de yazılmış bazı romanları falan okuduğundan, Türkçesi daha anlaşılırdır. Bu hanımlar, bir çay içimi kalıp ayrılırlar (Hürmen 2004:280-281. Bu hanımlar hakkında bkz. Kurnaz 1993: 13). Necla Neyyal, daha sonra aynı grubu kendi evine davet eder. Bunlar arasında, Kâzım Nâmi’nin “Bizim Peygamber” dediği Ziya Gökalp da vardır (Hürmen 2004:282-285).

Necla Neyyal ile Seniye Hanım, Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e giden süreçte birbirlerinden uzakta, tamamen farklı hayat maceraları yaşamışlardır. Seniye Hanım, fanatik bir İttihatçı olarak, imparatorluğun dağılma sürecini görmüş, kişisel olarak büyük hayal kırıklıkları yaşamıştır. Seniye Hanım, oğlu Ragıb’ı Sultaniye kaydettirmek için İttihatçılardan yardım göremediği için Necla Neyyal’in eşi Tevfik Bey’den ve Başmabeynci’nin eşinden yardım istemek zorunda kalmıştır (Hürmen 2004:255-256). Necla Neyyal, 1935 yılının başında onunla tekrar karşılaştığında çoktan yaşlanmış, iki çocuğunu da kaybetmiştir. Kızından torunu Tendû ile baş başadır. Romatizmalı vücudu ile ona bakmaya çalışmaktadır. Hayatta olan ve paşalık rütbesine erişmiş olan damadı Cavit Bey, evli olmasına rağmen onlara her ay para göndermekte, masraflarını karşılamakta, İstanbul’a ziyaretlerine gelmektedir. Ancak, Cavit Bey’in vefatı üzerine yeniden maddi sıkıntıya düşmüşlerdir (Hürmen 2004:344).

Necla Neyyal, yıllar sonra geri dönüp baktığında, Seniye Hanım ve benzeri diğer hanımlar hakkında nispeten olumlu ve insafli bir değerlendirmede bulunur:

“Seniye, Eda ve isimleri bence meçhul diğer bazı hanımlar, kendilerinden sonraki neslin kadınları için hür bir hayatın yolunu açan fedailerdi. Lâkin, maalesef bu hanımlar, kendileriyle birlikte faaliyette bulunan erkeklerin aksine, emeklerinin karşılığını görememiş, hiçbir mükâfata nâil olamamış ve kısa bir zaman içinde unutulup gitmişlerdi. Bunların esasen, vaktiyle ne gibi hizmetlerde bulduklarını bilen veya hatırlayan var mıdır acaba? Ben, tarihî mevzularda kitap yazanların, bu hanımların kimler oldukları, hayatları ve faaliyetlerinin neler olduğu hakkında araştırma yapmalarının lüzumuna inanıyorum.” (Hürmen 2004:345).

Necla Neyyal, aradan geçen zaman süresinde memleket ve dünya ahvâlinde meydana gelen değişikliklerin ve tanıdığı bazı kişilerin de etkisiyle kendi ruhunda ve düşüncelerinde bazı değişimler meydana geldiğini, birtakım fikirlere sahip olduğunu ve bunun sonucunda Cumhuriyet Halk Fırkası’na üye olmak istediğini söyler. Bu işte yardımcı olması için Seniye Hanım’ın kapısını çalar. O da mahalle muhtarı İhsan Bey’le tanıştırır. Necla Neyyal’i kendi evinde ikamet ediyormuş gibi göstererek Üsküdar’daki Ocağa yazılmasını sağlar. İhsan Bey, gerekli evrakları hazırlar ve Necla Neyyal, Cumhuriyet Halk Fırkası Üsküdar Murat Reis Semt Ocağı’na üye olur. İlk toplantıya Seniye Hanım’ın da gelmesini isterse de, o son anda vazgeçer. Herhalde, ileri yaşında, gençliğinde yaşadığı heyecan ve korkuları yeniden yaşamayı göze alamamış olmalıdır (Hürmen 2004:342-352).

Necla Neyyal'ın bildirdiğine göre Seniye Hanım 1935 yılının ilk aylarında "vahim bir hastalık"tan vefat etmiştir (Hürmen 2004:353).

KAYNAKÇA

- CAPORAL, Bernard (1982): *Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını.
- DURU, Kâzım Nâmi (1957): *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, İstanbul: Sucuoğlu Matbaası.
- Emine Semiye (1909): "Mâziye Ait", *Şûrâ-yı Ümmet*, 28 Kânun-ı sâni 1324/10 Şubat 1909.
- Emine Semiye (tsz.): *Hürriyet Kokuları*, Milli Ktp. Yz. A 4664.
- Emine Semiye (tsz.): *Kalem Tecrübeleri*, Milli Ktp., Yz. A2685.
- HÜR MEN, F. Rezan (2004): *Münevver Bir Türk Hanımı Ressam Naciye Neyyal Hanımefendi'nin Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları*, 2. bsk. İstanbul: Pınar Yayınları.
- KIZILTAN, Mübeccel-Tülay Gençtürk (1993): *Atatürk Kitaplığı Fatma Aliye Hanım Evrakı Katalogu I*, İstanbul.
- KURNAZ, Şefika (1993): *Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları*, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul: MEB. Yayını.
- KURNAZ, Şefika (2007): "Emine Semiye'nin Siyasal Portresi", 39. ICANAS, 10-15 Eylül 2007, *Bildiri Özetleri Kitabı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- KURNAZ, Şefika (2007/1): "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Öncü Kadın Yazar: Emine Semiye", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2007, Erzurum.